

DOI 10.51558/2490-3647.2025.10.2.1169

UDK 364:061.2
061.2:364

Primljeno: 24. 05. 2025.

Pregledni rad
Review paper

Ljubo Lepir, Dragana Šćepović, Ljuban Krnjajić

PROJEKTNE AKTIVNOSTI U FUNKCIJI RAZVOJA SISTEMA SOCIJALNE ZAŠTITE REPUBLIKE SRPSKE

Projekti koji su nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini realizovani u oblasti socijalne, porodične i dječije zaštite, a koje su uz finansijsku podršku međunarodnih donatora provodile domaće nevladine organizacije u saradnji sa centrima za socijalni rad, bili su jedan od ključnih mehanizama razvoja mješovitog modela socijalne zaštite. Jedan od njih je i projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“. Rezultati ovog projekta, koje predstavljamo u ovom radu, postali su sastavni dio sistemskih rješenja kojima je unapređena oblast socijalne, porodične i dječije zaštite Republike Srpske. Projekat su zajedno provodili nevladina organizacija „Korak dalje“ (Srbac) i centri za socijalni rad, a afirmisao je novi pristup u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. Favorizovanje terenskog rada, afirmacija socijalnog umjesto medicinskog modela procjene invalidnosti, uvođenje analitičko-istraživačkih aktivnosti u centre za socijalni rad, vođenje lokalnih baza podataka o djeci sa smetnjama u razvoju, uspostavljanje multisektorskog pristupa u pružanju podrške porodicama, samo su neki od rezultata ovog projekta koji su postali dio sistemskih rješenja u socijalnoj zaštiti Republike Srpske. Postignuti su i konkretni rezultati na polju veće socijalne uključenosti djece sa smetnjama u razvoju: povećan je broj djece koja su uključena u sisteme podrške, smanjen je broj djece koja nisu prošla komisijske procjene, povećan je broj porodica koje su počele kontinuirano koristiti prava i usluge sistema socijalne i dječije zaštite, uvedene su nove usluge primjerene razvojnim potrebama djece, otvoreni su dnevni centri, formirana su opštinska udruženja roditelja i dr. Takođe, projekat je smanjio stigmatizaciju djece i porodica kroz povećanu vidljivost njihovih problema u zajednici.

Ključne riječi: projekti u socijalnoj zaštiti; nevladine organizacije; djeca sa smetnjama u razvoju; mješoviti model socijalne zaštite

1. UVOD

Krah socijalističke Jugoslavije značio je i naglo napuštanje vrijednosti socijalnog solidarizma zasnovanog na marksističkim učenjima o prioritetnoj ulozi države u obezbjeđivanju socijalne sigurnosti građana. Dotadašnji sistemi socijalne sigurnosti raspali su se gotovo „preko noći“, a novi nisu uspostavljeni. Pored institucionalne praznine koja je nastala raspadom državnog administrativnog aparata, stanje opšte nesigurnosti građana uvećale su posljedice rata: uništena su radna mjesta, devastirana je komunalna infrastruktura i objekti za stanovanje, masovno je protjerano stanovništvo, a broj poginulih, ranjenih i nestalih bio je veliki. Novonastala situacija zahtijevala je uspostavljanje potpuno drugačijih mehanizama brige o socijalno ugroženim građanima, za što nije bilo ni materijalnih, a ni ljudskih resursa. Uništene institucije i nedostatak resursa otvorili su prostor međunarodnim organizacijama i UN agencijama da se neposredno angažuju na polju pružanja socijalne podrške građanima. Veoma brzo nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u Bosnu i Hercegovinu ulaze mnogobrojne međunarodne nevladine organizacije koje se bave obnovom infrastrukture i stambenim zbrinjavanjem raseljenog i izbjeglog stanovništva, a nešto kasnije u fokus interesa im dolazi zbrinjavanje socijalno ugroženih grupa kao što su siromašni, lica sa invaliditetom i djeca sa smetnjama u razvoju. Može se reći da je ukupni socijalni sektor u Bosni i Hercegovini dosta brzo došao u fokus pažnje međunarodne pomoći i podrške o čemu svjedoče brojni međunarodni projekti koji su pokrenuti nakon 1998. godine (Lepir 2017).

Međunarodna pomoć socijalnom sektoru, koja je u početku imala isključivo humanitarni karakter, kasnije je poprimila oblike programskih intervencija razvojnog tipa sa akcentom na izgradnju domaćih resursa u nevladinom sektoru i unapređenje sistemskih rješenja (Lepir 2024). Uvode se novi pristupi u pružanju socijalnih usluga koji favorizuju partnerstvo javnog i nevladinog sektora. Konkretno, to je značilo da se prešlo sa donatorskog na projektno finansiranje. Projektno finansiranje davalo je veću mogućnost kontrole međunarodne pomoći od klasičnih donacija namijenjenih poboljšanju socijalnog sektora u Bosni i Hercegovini (Papić 2002).

Slab i nerazvijen nevladin sektor u Bosni i Hercegovini upućivao je na potrebu redefinisanja međunarodne pomoći na način da su se formirali posebni fondovi za podršku radu i jačanje domaćih nevladinih organizacija iz oblasti socijalne zaštite (IBHI 2013). Vremenom se ispostavilo da je ova promjena u pristupu međunarodnih donatora značajno uticala na unapređenje sistema socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini (Lepir 2009). Devastirani i fragmentirani entitetski sistemi

socijalne zaštite bili su otvoreni za realizaciju ovih projekata. Manjak materijalnih i ljudskih resursa u sistemima socijalne zaštite, te nezainteresovanost vlasti za promjene u ovoj oblasti, uz sve izraženije potrebe građana prouzrokovane socijalnim stanjem u kome su se našli, otvorili su veliki prostor za djelovanje organizacija civilnog društva (Lepir, Papić 2021). Kako navodi Hall (1987, prema Bežovan 2005: 31), tamo gdje država nema odgovore na probleme građana, jačaju nevladine organizacije koje zagovaraju vrijednosti socijalno ugroženih, pružaju usluge za kojima postoji potražnja i inoviraju socijalne programe.

Prvi takvi projekti u oblasti socijalne zaštite pokreću se već 1996. godine, nakon održavanja Međunarodne konferencije "Nenaučene lekcije iz Bosne i Hercegovine", na kojoj se konstatuje da je oblast socijalne zaštite u veoma teškom položaju (Milosavljević 2025). Svjesni da uspostavljanje normalnosti u postkonfliktnom društvu uveliko zavisi od toga koliko država može odgovoriti na potrebe ljudi, međunarodni donatori usmjeravaju finansijska sredstva prema javnim sistemima. Na početku su tim sredstvima podržavani projekti koji su imali za cilj izgradnju institucionalnih resursa entiteta, da bi kasnije sredstva bila usmjerena prema lokalnim zajednicama i jačanju profesionalnih kapaciteta centara za socijalni rad. Prvi centri u Republici Srpskoj koji su uključeni u međunarodne projekte unapređenja sistema socijalne zaštite bili su Trebinje i Prijedor, a nešto kasnije i Banja Luka (Ćuk 2013). Nakon toga dolazi do ekspanzije sličnih projekata i u drugim lokalnim zajednicama.

Posredstvom centara za socijalni rad i tek osnovanih lokalnih nevladinih organizacija finansiraju se projekti čiji su se rezultati trebali multiplicirati u drugim sredinama. Međutim, tih godina bio je prisutan problem odsustva koordinacije na nivou sistema, tako da su rezultati ovih projekata imali ograničeno prostorno i vremensko dejstvo (MZSZ RS 2008). Međusobno nekordinisani i nepovezani sa konkretnim sistemskim rješenjima, projekti su se svodili na pokušaje koji su imali karakteristike jednokratnih intervencija, pa kao takvi nisu ni mogli značajnije uticati na sistemsku unapređenja oblasti socijalne zaštite (Lepir 2009).

Rijetki su bili projekti koji su ostavili za sobom samoodržive socijalne usluge, a još manji broj ih je imalo uticaj na sistemsku rješenja. Projekti koji su imali dobru koordinaciju sa lokalnim vlastima, i oni koji su ostvarili koordinaciju sa resornim ministarstvom, uspjeli su ostvariti veću održivost, a poneki od njih su uticali na unapređenje sistemskih rješenja. U grupi takvih svakako je i projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“. Zasnovan na saradnji javnog i nevladinog sektora, ovaj projekat je imao presudan uticaj na uvođenje mnogih sistemskih mjera koje su postale sastavni dio sadašnje prakse pružanja usluga socijalne podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim roditeljima. Upravo zbog tako snažnog uticaja koji je ostavio, ali i zbog potrebe da se razumije kako projektna intervencija može postati održiva, ovaj projekat zaslužuje

pažnju i mnogo godina nakon što je zvanično završen. Ova analiza ima za cilj da pokaže na primjeru jednog projekta kako se razvijao sistem socijalne zaštite Republike Srpske u vremenu prepunom izazova kako za korisnike, tako i za institucije sistema.

2. POZADINA PROJEKTA

Projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“ nastao je iz potrebe unapređenja socijalne zaštite djece sa smetnjama u razvoju i potrebe obezbjeđivanja podrške njihovim roditeljima. Naime, socijalna zaštita Republike Srpske nakon završetka rata susrela se sa velikim problemima obezbjeđivanja systemske podrške svim socijalno ugroženim grupama stanovništva, a naročito djeci sa smetnjama u razvoju. Analiza stanja u lokalnim zajednicama je pokazala da su ta djeca često živjela u neadekvatnim uslovima, u neprikladnim stambenim prostorima, u višečlanim porodicama sa srodnicima koji su bili nezaposleni, opterećeni siromaštvom, invaliditetom, zdravstvenim i drugim problemima (Lepir 2006). Materijalne podrške porodicama sa djecom sa smetnjama u razvoju gotovo da nije bilo. Tek formirani Javni fond za dječiju zaštitu, 1996. godine počeo je isplaćivati dodatak na djecu, čiji je iznos (manje od 30 KM) bio vezan za ostvarenu najnižu platu, s tim da je to pravo moglo ostvariti samo drugo, treće i četvrto dijete po redu rođenja (JFDZ RS 1999). Djeca sa smetnjama u razvoju imala su pored dodatka na djecu i pravo na pomoć u osposobljavanju za rad i školovanje, ali ovo pravo je koristilo samo oko 60 djece u čitavoj Republici Srpskoj (MZSZ RS 2010).

Na planu društvene brige o djeci sa smetnjama u razvoju bio je prisutan hroničan nedostatak servisa podrške: nisu postojali dnevni centri ni savjetovališta pri centrima za socijalni rad, nije bilo specijalističkih tretmana za tu djecu od strane defektologa, psihologa i fizijatara, inkluzivno obrazovanje postojalo je samo na papiru itd. Urušen sistem praćenja razvojnih problema djece, nepostojanje jedinstvene baze podataka, prazni zdravstveni i socijalni fondovi, slabo razvijeni servisi podrške i nedostatak stručnog kadra u domovima zdravlja i centrima za socijalni rad, uticali su na to da je ukupan sistem podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim roditeljima bio neefikasan.

Pored problema koji su proizlazili iz nedostatka finansijskih sredstava, stručnih i materijalnih resursa, loše stanje zaštite i podrške ovoj grupi djece povezano je i sa

otporima roditelja. Stigmatizacija i nedovoljna informisanost roditelja o razvojnim problemima njihove djece predstavljali su glavne kočnice u korištenju malobrojnih usluga koje su pojedine lokalne zajednice uspjele da razviju.

Stanje socijalne podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim roditeljima je bilo posebno teško u manjim sredinama u kojima su ovi problemi inače izraženiji. Zbog kasne „kategorizacije“, kako je tada nazivan postupak procjene razvojnih problema djece, a koja je bila uslov za ostvarivanje prava i usluga iz oblasti socijalne podrške, djeca sa smetnjama u razvoju često nisu bila u mogućnosti da koriste usluge zdravstvene, socijalne i dječije zaštite. Prema provedenim preliminarnim istraživanjima broj takve djece bio je često i veći od broja onih koji su prošli postupak procjene (Lepir 2006, 2009).

Iz ovakvog stanja zaštite i podrške djeci sa smetnjama u razvoju proizašli su ciljevi projekta „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“, a to su:

- pružiti socijalnu podršku i neposrednu zdravstvenu zaštitu što većem broju djece sa razvojnim teškoćama;
- pružiti psihosocijalnu podršku roditeljima da se nose sa razvojnim problemima svoje djece, posebno u periodu adaptacije na novonastalu situaciju;
- ojačati korisničku mrežu samopomoći među roditeljima djece sa razvojnim teškoćama;
- uspostaviti međusektorsku saradnju institucija i ustanova koje se bave razvojnim problemima djece;
- steći uvid u stanje potreba djece sa smetnjama u razvoju na nivou zajednice;
- senzibilisati javnost zajednice o potrebama porodica djece sa smetnjama u razvoju (Korak dalje 2003).

Ovako definisani ciljevi dali su projektu neophodnu širinu i mogućnost sveobuhvatnog djelovanja u pravcu unapređenja sistema socijalne zaštite djece sa smetnjama u razvoju, što je podrazumijevalo uključivanje i zajedničko djelovanje javnih institucija lokalnog i republičkog nivoa, te nevladinih organizacija koje su bile uključene u realizaciju ovog projekta. Ipak, fokus projekta bio je na centrima za socijalni rad i unapređenju njihovih kapaciteta za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.

3. ORGANIZACIJA I STRUKTURA PROJEKTA

Projekat je osmislilo Udruženje građana i stručnih radnika „Korak dalje“ iz Srpcu. Ovo Udruženje je osnovano od strane nekoliko entuzijasta, stručnjaka koji su istovremeno radili u centrima za socijalni rad u Srpcu, Prnjavoru i Kozarskoj Dubici, i bili dobro upućeni u probleme i nedostatke sistemske podrške osobama u stanju socijalne potrebe.

Osnivanje ovog Udruženja desilo se u periodu kada je stručnoj, ali i opštoj javnosti bilo jasno da je potrebno pristupiti reformi socijalne zaštite u Republici Srpskoj. Sam čin osnivanja udruženja „Korak dalje“ bio je rezultat projekta kojeg je tada provodila Humanitarna organizacija „Partner“ iz Banja Luke, a koji je bio dio šireg međunarodnog anžmana usmjerenog ka jačanju civilnog sektora u Bosni i Hercegovini, finansiranog sredstvima Vlade Republike Finske (Korak dalje 2002).

Projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“ proizašao je iz iskustva i rezultata projekata koji su mu prethodili. Prvi projekat, koji je proveden u periodu 2003-2004. godine pod nazivom „Psihosocijalna podrška djeci sa posebnim potrebama i njihovim roditeljima“, postavio je metodološke temelje i odredio osnovne pravce projektnih intervencija. Finansiran od strane Svjetske banke posredstvom Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske bio je dio opšte agende reforme socijalnog sektora u Bosni i Hercegovini. Drugi projekat, proveden u periodu 2004-2006. godina, pod nazivom „Podrška djeci sa posebnim potrebama i njihovim roditeljima“ finansiran je od strane Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) posredstvom Nezavisnog biroa za humanitarna pitanja (IBHI). Kao treći u nizu i na istu temu, 2006. godine pokreće se projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“, koji se finansira ključivo iz domaćih sredstava, odnosno sredstava Javnog fonda za dječiju zaštitu Republike Srpske (JFDZ RS 2014).

Sva tri projekta imala su identične ciljeve, aktivnosti i metodološki okvir, te kao takvi čine jedinstvenu projektnu cjelinu koja je uticala na sistemska rješenja u Republici Srpskoj. Imajući to na umu, dalja analiza biće usredsređena na razmatranje uticaja rezultata sva tri projekta kao jedne projektno intervencije.

Ono što izdvaja ovu projektnu intervenciju od drugih koje su realizovane u tom periodu jeste kontinuitet. To je značilo da su se iste projektno aktivnosti provodile tokom sedam godina (2003-2010. godina), s tim da su se mijenjala samo mjesta (opštine) njihovih implementacija. Kontinuirana prisutnost projektnih aktivnosti u sistemu socijalne zaštite imala je važnu ulogu u postizanju održivosti projektnih rezultata.

Uključivanje lokalnih zajednica u implementaciju ovog projekta išlo je sukcesivno. U početku, projektom su bile obuhvaćene tri opštine: Srbac, Kozarska Dubica i Prnjavor. Iskustva iz ove tri opštine poslužila su za unapređenje samog projekta, što je kasnije primjenjeno i u drugim lokalnim zajednicama. Republičke institucije u početku nisu bile uključene u provođenje ovog projekta. Javni fond za dječiju zaštitu i Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite ulazi u projekat kasnije. Prvo se Javni fond za dječiju zaštitu 2005. godine uključio u istraživanje potreba djece sa smetnjama u razvoju na nivou novih devet opština, da bi Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite svojom inicijativom projekat proširilo na sve ostale opštine u Republici Srpskoj. Treba istaći da je uključivanje republičkih institucija bilo ključno za održivost projekta i njegov uticaj na sistemska rješenja. Upravo je njihovo uključivanje u provođenje projekta omogućilo promjene koje su svoj legitimitet dobile 2012. godine usvajanjem novog Zakona o socijalnoj zaštiti.¹

Iako su republičke institucije imale presudnu ulogu u uključivanje projektnih rezultata u sistemska rješenja, ipak su centri za socijalni rad zajedno sa lokalnim nevladinim organizacijama dali najveći doprinos implementaciji ovog projekta. Centri za socijalni rad bili su i ostali osnovne ustanove socijalne zaštite na kojima se temelji funkcionisanje čitavog sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj, pa je i logično da su oni istovremeno bili i glavni nosioci i ciljne ustanove projektnih intervencija. Projekat je u centrima za socijalni rad mijenjao pristupe u radu sa korisnicima, uvodio nove metode rada, organizovao nove usluge itd.

Projektne aktivnosti bile su podijeljene u tri grupe koje su provođene fazno: faza analitičko-istraživačkog rada i ažuriranje postojećih evidencija djece sa smetnjama u razvoju, faza uvođenja novih usluga i proširenje obuhvata korisnika, i faza osnivanja novih udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju i podrška onima koji su već bili osnovani. U nekim lokalnim zajednicama ove tri faze su se odvijale postupno, dok su u drugima provođene paralelno.

Pored administrativnih poslova vođenja, evaluacije i projekta, projektnim zadatkom bile su definisane sljedeće aktivnosti: analiza podataka o djeci sa smetnjama u razvoju u centrima za socijalni rad i domovima zdravlja, obrada i analiza prikupljenih podataka, terenski obilasci porodica djece sa posebnim potrebama, provođenje intervjua sa roditeljima, formiranje stručnog tima i određivanje metoda rada sa roditeljima, pružanje specijalističkih usluga roditeljima (pokretanje savjetodavnog

¹ Novi Zakon o socijalnoj zaštiti urađen je nakon dvadeset godina važenja prvog (Službeni glasnik RS, br. 37/2012). Zakon je do sada doradivan četiri puta, ali izmjene nisu imale suštinski karakter (Službeni glasnik RS, 90/2016, 94/2019, 42/2020 -dr. Uredba i 36/2022).

roditeljima, pružanje specijalisti kih usluga roditeljima (pokretanje savjetodavnog rada, realizacija prava iz sistema socijalne, porodične i dječije zaštite, organizovanje medicinskih specijalističkih pregleda za djecu, organizovanje logopedskih tretmana), iniciranje organizovanja udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju, senzibilizacija javnosti lokalnih zajednica za probleme podrške djeci i njihovim roditeljima, te druge aktivnosti koje su se nametnule u zavisnosti od potreba lokalne zajednice (Korak dalje 2003). Ovako široka lepeza projektnih aktivnosti i fleksibilnost u kreiranju novih smanjili su početne otpore među stručnim radnicima u centrima za socijalni rad. Do korekcija u provođenju projektnih aktivnosti dolazilo se u međusobnoj razmjeni iskustava, gdje su iskustva udruženja roditelja imala presudan značaj. Na ovaj način ostvarena je puna koordinacija svih aktera uključenih u realizaciju projektnih aktivnosti, a na dobrobit samih korisnika, odnosno djece i njihovih roditelja.

Upravljanje projektom zasnivalo se na konceptu zajedničkog vlasništva, što je podrazumijevalo učestvovanje javnog (vladinog) i nevladinog sektora. Javni sektor bio je zastupljen kroz učešće predstavnika centara za socijalni rad, Javnog fonda za dječiju zaštitu i Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, a nevladin sektor je bio prepoznat kroz učešće aktivista UG „Korak dalje“ (nosilac projekta) i aktivista lokalnih udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju. Pored koordinacionog tijela na nivou čitavog projekta, projektnim aktivnostima na nivou lokalnih zajednica upravljali su timovi sastavljeni od stručnih radnika iz centara za socijalni rad i predstavnika roditelja. Stručni rad sa korisnicima vodili su multisektorski timovi.

Finansiranje projekta vršeno je dijelom iz projektnih sredstava, a dijelom iz vlastitih sredstava lokalnih zajednica, a kasnije i iz budžeta Republike. Zajedničkim finansiranjem ostvareno je mješovito vlasništvo nad postignutim rezultatima, što je imalo pozitivan uticaj na projektnu održivost i razvoj mješovitog sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj.

4. UTICAJ PROJEKTA I NJEGOV DOPRINOS SISTEMSKIM RJEŠENJIMA

Projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“ imao je veliki uticaj na praksu pružanja usluga socijalne zaštite, ali i na kreiranje sistemskih rješenja koja su uvrštena u novi Zakon o socijalnoj zaštiti 2012. godine. U svom sedmogodišnjem postojanju projekat je iznjedrio rješenja od kojih

su neka postala dio prakse sadašnjeg sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj. Pored potpuno novih sistemskih rješenja koje je projekat donio, analizom su obuhvaćene i već postojeće prakse, koje su primjenjivane u pojedinim ustanovama socijalne zaštite, a koje su kroz podršku ovog projekta postale sistemski održive.

4.1. Uticaj projekta na unapređenje stručnog rada

Jedna od ključnih aktivnosti u projektu koja je imala uticaj na unapređenje prakse stručnog rada u centrima za socijalni rad bila su istraživanja o stanju potreba korisničke populacije u lokalnoj zajednici. Istraživanja su podrazumijevala terenski obilazak kompletnog područja opštine, što je omogućilo istraživačima – stručnim radnicima centara za socijalni rad – da steknu uvid u stvarno stanje potreba djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica. Iako se istraživački rad u centrima za socijalni rad podrazumijevao kao jedna od redovnih aktivnosti, on se u praksi veoma rijetko provodio. Razloge tome treba tražiti u propterećenosti stručnih radnika tzv. redovnim poslovima, ali i u nedostatku volje i znanja za njihovu realizaciju.

Projekat je afirmisao istraživanje kao jednu od veoma važnih komponenti stručnog rada, i to upravo rezultatima koji su dobijeni u gotovo svim lokalnim zajednicama u kojima su istraživanja provedena. Prvi nalazi provedenog istraživanja ukazali su da postojeće evidencije centara za socijalni rad nisu kompletne. Naime, prema dobijenim rezultatima utvrđeno je da značajan broj djece sa smetnjama u razvoju, koja su imala prebivalište na području opštine, nije bio evidentiran u centrima za socijalni rad, a neka od njih nisu se nalazila ni u evidencijama pedijatrijskih službi. U svih 56 lokalnih zajednica u kojima je proveden projekat, a time i istraživanje, postojali su tzv. tamne brojke koje nisu bile zanemarive. U nekim opštinama broj neevidentirane djece sa teškoćama u razvoju bio je jednak broju evidentiranih, što je govorilo o veoma lošoj pokrivenosti ove populacije uslugama podrške (Lepir 2006). Ovakvi nalazi ukazivali su na postojanje velikog broja djece koja su bila van sistema i kojoj se nije na vrijeme mogla pružiti adekvatna podrška.

U tom smislu, provođenje redovnih istraživanja i razvoj sveobuhvatnih baza podataka korisnika u centrima za socijalni rad, predstavljaju ključni element efikasne socijalne zaštite u lokalnim zajednicama. Rezultati istraživanja provedenog u okviru ovog projekta podstakli su prije svega centre za socijalni rad da počnu praktikovati *analitičko-istraživački rad* kao sastavni dio svog stručnog angažmana. Neki od centara su iskoristili iskustva projekta da pokrenu istraživanja iz drugih oblasti socijalne zaštite, te da kreiraju interne baze korisnika (Korak dalje 2003-2006).

Značaj uvođenja poslova istraživanja i analiza u centre za socijalni rad prepoznat je i na polju organizacije rada. Pod uticajem navedenog projekta u centrima za socijalni rad u organizacionom smislu se javlja svijest o nužnosti izdvajanja ovih poslova. Prvi organizacioni dokument u sistemu socijalne zaštite Republike Srpske koji je imao definisanu radnu poziciju *višeg stručnog saradnika za analitičko-istraživačke poslove* bio je *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Centra za socijalni rad Srbac*, usvojen 2003. godine, upravo u periodu kada se u okviru ovog projekta provodilo istraživanje stanja potreba djece sa smetnjama u razvoju. U opisu radnih zadataka i poslova koje bi trebao da obavlja osoba zaposlena na ovom radnom mjestu stajalo je: „... organizuje i provodi istraživanja, kreira i održava interne baze podataka iz oblasti socijalne, porodične i dječije zaštite“ (CSR Srbac 2003).

Problem nedovoljne zastupljenosti istraživačkog rada u praksi socijalne zaštite Republike Srpske uočen je i na nivou resornog ministarstva. Analizom iz 2008. godine uočeno je da mali broj centara za socijalni rad provodi istraživanje stanja potreba korisnika, da postoji veliki problem nepoznavanja metodologije društvenih istraživanja među stručnim radnicima, te da se postojeća baza podataka uopšte ne koristi². Potaknuto saznanjima i iskustvima iz ovog projekta Ministarstvo je podržalo inicijativu izrade internih baza podataka u centrima za socijalni rad kao mehanizma planiranja u lokalnim zajednicama. Takođe, podržana je i ideja o provođenju edukacija stručnih radnika zaposlenih u centrima za socijalni rad, na teme iz oblasti metodologije društvenih istraživanja u sistemu socijalne zaštite.

U edukacijama stručnih radnika u centrima za socijalni rad poseban naglasak je stavljen na jačanje kompetencija u provođenju tzv. *akcionih istraživanja* koja u sebi nose potencijal promjena zasnovanih na sinergiji iskustava istraživača i korisnika (Korak dalje 2003-2006). Upravo su istraživanja provedena u okviru projekta „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“ imala sve karakteristike akcionih istraživanja.

Što je značilo obavljanje neposrednih intervju sa roditeljima u njihovim domovima, odnosno u sredinama gdje borave djeca sa smetnjama u razvoju. Na ovaj način ostvarena je višestruka korist, kako stručne radnike - istraživače tako i za same roditelje. Stručni radnici mogli su se neposredno upoznati sa stanjem potreba djece i njihovih roditelja, te sa ostvarenim rezultatima mjera zaštite i podrške. Roditeljima je ovo bila prilika da „na miru“ mogu iznijeti sve probleme sa kojima žive

² Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske 2004. godine pustilo je u rad bazu podataka korisnika sistema socijalne zaštite (SOTAC), koja je zbog svoje nefunkcionalnosti nadograđena 2013. godine. Na žalost, ni ova nova baza se ne upotrebljava, tako da sistem socijalne zaštite u Republici Srpskoj još uvijek nema efikasan informacioni sistem.

oni i njihova djeca. Velikom broju roditelja dolazak stručnog radnika iz centra za socijalni rad „na prag njihove kuće“ bilo je prvo susretanje sa institucijama sistema otako su dobili dijete sa smetnjama u razvoju.

Da su ova istraživanja imala karakter akcionih istraživanja, odnosno, istraživanja koja su uticala na promjenu stanja, govore i podaci o značajnom povećanju broja novih korisnika iz ove grupacije (MZSZ RS 2008). Upravo ovaj rezultat projekta bio je povod resornom ministarstvu da naglasak u planiranju socijalne, porodične i dječije zaštite stavi na prikupljanje i analizu podataka dobijenih istraživanjima koja su provodili centri za socijalni rad. S tim u vezi, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite počelo je 2009. godine sa redovnim izdavanjem godišnjeg Biltena socijalne, porodične i dječije zaštite u kome su dati aktuelni podaci o stanju korisnika, zaposlenih i sistema, što je iz nepoznatih razloga prekinuto 2018. godine³.

4.2. Uticaj projekta na razvoj novih usluga

Period nakon rata devedesetih godina obilježio je, s jedne strane, povećan broj korisnika usluga socijalne zaštite, a sa druge strane hronični nedostatak resursa u postojećem sistemu socijalne zaštite. Ovakvo stanje socijalne zaštite zahtijevalo je povećana finansijska izdvajanja, za što nije bilo objektivnih mogućnosti. Kao rješenje ovog problema nametnuo se stav o davanju većeg značaja socijalnim uslugama nasuprot isključivo materijalnim davanjima. Smatralo se da se uvođenjem koncepta socijalnih usluga mogu pomiriti dvije krajnosti stanja u socijalnoj zaštiti: sve veći broj ljudi u stanju socijalne potrebe uz istovremeno sve manje finansijskih sredstava za sistem socijalne zaštite. Međutim, veoma brzo se utvrdilo da se insistiranjem na konceptu socijalnih usluga ne može odgovoriti na sve veće probleme nedostatka sredstava u javnom sistemu socijalne zaštite. Alternativa je nađena u uključivanju nevladinog, a kasnije i privatnog sektora u pružanje usluga socijalne zaštite. Takvo rješenje dalo je osnovu za uspostavu mješovitog modela socijalne zaštite.

Mješoviti model socijalne zaštite podrazumijeva ravnopravno uključivanje nevladinog i privatnog sektora sa javnim sektorom u pružanju socijalnih usluga građanima koji se nalaze u stanju socijalne potrebe. Zakonom o socijalnoj zaštiti iz 2012. godine u potpunosti je izjednačeno učešće vladinog, nevladinog i privatnog sektora u pružanju usluga socijalne zaštite. Na operativnom nivou to podrazumijeva

³ Sva izdanja ovog biltena nalaze se na web stranici https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Publikacije/Pages/Socijalna_zastita.aspx

ravnopravno učešće javnih (vladinih) ustanova, nevladinih organizacija i subjekata privatne inicijative u obezbjeđivanju socijalne zaštite socijalno ugroženih građana.

Na taj način nevladine organizacije i privatne ustanove postaju partneri javnom sektoru u ispunjavanju obaveza države prema građanima kojima je neophodna socijalna podrška kroz pružanje socijalnih usluga. U slučaju pružanja usluga kategoriji djece sa smetnjama u razvoju mješoviti model, koji je promovisan ovim projektom, odnosio se na uključivanje udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju kao partnera centrima za socijalni rad. Benefiti koje je država ostvarila uključivanjem ovih udruženja u pružanje usluga odnosili su se na:

- smanjivanje troškova za realizaciju usluga;
- veću dostupnost usluga uz povećanje obuhvata korisnika i
- povećanje fleksibilnosti postojećeg sistema socijalne zaštite.

Aktivnosti realizovane ovim projektom pokazale su da se saradnjom subjekata iz vladinog i nevladinog sektora mogu postići značajni rezultati u obezbjeđivanju socijalne zaštite, a posebno u situacijama kada je javni sektor na nivou lokalnih zajednica slabo razvijen i ne može pokriti sve potrebe korisničke populacije, kao što je to slučaj sa populacijom djece sa smetnjama u razvoju. Udruživanjem i partnerstvom centara za socijalni rad i nevladinih organizacija mogu se realizovati kvalitetnije usluge sa manje finansijskih sredstava, povećati dostupnost postojećih i novih usluga, obuhvatiti daleko veći broj korisnika i biti praktičniji, efikasniji i djelotvorniji u načinu pružanja usluga.

Slijedeći pristup afirmacije pružanja socijalnih usluga u partnerstvu, projekat je imao za cilj razvoj i pilotiranje novih usluga koje mogu odgovoriti na sve veće potrebe djece sa smetnjama u razvoju (Korak dalje 2003). Može se reći da je upravo *kreiranje, uvođenje i održivost novih socijalnih usluga* jedan od najvećih doprinosa koje je projekat donio sa sobom. Sistemski uticaj projekta na tom polju, najbolje je vidljiv kroz odredbe Zakona o socijalnoj zaštiti, u kojem su neke od pilotiranih usluga u ovom projektu našle svoje mjesto ili u grupi osnovnih prava (dnevno zbrinjavanje i savjetovanje) ili kao dio proširenih prava iz člana 11 navedenog Zakona (personalna asistencija, zaštićeno stanovanje i dr).

Najprepoznatljivija usluga koja je dobila svoje sistemsko uporište, dijelom zahvaljujući i iskustvima njenog pilotiranja u ovom projektu, jeste *dnevno zbrinjavanje djece sa smetnjama u razvoju*. Iako su se dnevni centri za ovu populaciju pojavili nešto ranije u Banjoj Luci i Trebinju, što je bio preduslov za uvrštavanje dnevnog zbrinjavanja u grupu osnovnih prava. Zakonom o socijalnoj zaštiti uvedena je

obaveza svake lokalne zajednice u Republici Srpskoj da obezbijedi realizaciju prava na dnevno zbrinjavanje u partnerstvu sa nevladinim sektorom (MZSZ RS 2012).

Projekat je svojim aktivnostima podržavao osnivanje i rad centara za dnevno zbrinjavanje djece sa smetnjama u razvoju, i to na bazi zajedničkog učešća centra za socijalni rad i lokalnog udruženja roditelja. U dnevnom centru pružano je nekoliko usluga koje su u većini lokalnih zajednica prvi put bile organizovane, kao što su: logopedski tretmani, psihološka savjetovanja, fizijatrijske vježbe i slično. Jedna od aktivnosti na kojoj se temeljio rad dnevnog centra bila su i redovna druženja roditelja i djece. Ovi susreti, nazvani terapijskim radionicama, bili su zasnovani na međusobnom osnaživanju roditelja po principu prenosa vlastitih iskustava i primjera dobre prakse. Veliki odziv roditelja na ove radionice značio je da ovakav vid aktivnosti u dnevnim centrima ima svoje opravdanje (Korak dalje 2003-2006). Upravo su susreti roditelja definisani kao standardna aktivnost dnevnih centara u Pravilniku o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite (MZSZ RS 2013).⁴

Pored usluge dnevnog zbrinjavanja i usluga savjetovanje je ovim projektom dobilo na značaju. Do stupanja na snagu Zakona o socijalnoj zaštiti 2012. godine savjetovanje nije bilo standardizovano kao posebna usluga u socijalnoj zaštiti. Značaj savjetovanja i potreba njegovog definisanja kao posebnog prava i usluge bio je prepoznat upravo zahvaljujući iskustvima i ostvarenim rezultatima u ovom projektu. Kontinuirani savjetodavni rad, koji se provodio tokom čitavog perioda implementacije projekta, imao je veliki uticaj na osnaživanje roditelja, posebno u situacijama koje su zahtijevale donošenje odluka vezanih za poboljšanje kvaliteta života njihovog djeteta (JFDZ RS 2009). Praksa savjetodavnog rada sa roditeljima nastavljena je u pojedinim opštinama i nakon završetka projekta što je imalo odlučujući uticaj na odluku Ministarstva da se savjetovanje digne na nivo obaveznog prava u Zakonu o socijalnoj zaštiti. Međutim, u većini opština savjetovanje, kao posebna vrsta usluge koja je vezana za pravo, nije zaživjela. Razloge tome treba tražiti prije svega u preopterećenosti i dijelom u nezainteresovanosti stručnih radnika u centrima za socijalni rad da provode savjetovanje kao posebnu sistemsku uslugu. Osim toga, postojeće Upustvo za provođenje savjetovanja⁵ ostavlja dosta praznina u shvatanju prave prirode ove usluge, što je stavlja na marginu i van prioriteta u planiranju usluga socijalne zaštite u centrima za socijalni rad.

⁴ U međuvremenu izrađena su dva dokumenta: „Pravilnik o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite“, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2013., i „Pravilnik o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne zaštite“, *Službeni glasnik RS*, br 90/2017., 89/2022.

Osnivanje i rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju je praktičan primjer afirmacije mješovitog modela socijalne zaštite. Centri za socijalni rad su svojim stručnim kapacitetima i pozicijom javne institucije uticali da se projektna podrška osnivanju dnevnih centara nađe u godišnjim planovima realizacije mjera socijalne zaštite u lokalnim zajednicama, a nevladine organizacije su svojom fleksibilnošću i neposrednim radom sa korisnicima doprinijele da dnevni centri zažive u punom kapacitetu. Boljem rezultatu na polju rada dnevnih centara doprinio je i osjećaj zajedničkog vlasništva, što je ujedno imalo posredan uticaj i na smanjivanje početnog antagonizma između zaposlenih u centrima za socijalni rad i roditelja angažovanih u udruženjima.

Afirmaciji mješovitog modela socijalne zaštite u značajnoj mjeri je doprinijela projektna podrška osnivanju i radu lokalnih udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju. Tokom sedam godina aktivnosti zahvaljujući projektu formirano je preko dvadeset novih udruženja djece sa smetnjama u razvoju, a onima koja su već bila formirana projekat je pružio materijalnu i stručnu podršku (MZSZ RS 2009). Prvo udruženje roditelja djece sa smetnjama u razvoju, kao rezultat ovog projekta, osnovano je u Srpcu 2003. godine pod nazivom „Izvor“. Osnivanje ovakvih udruženja bio je najvidljiviji rezultat projekta u svim opštinama. Kako se implementacija projekta širila na sve veći broj opština, tako se povećavao i broj udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju, što je postavilo pitanje zajedničkog djelovanja. Osnivanjem republičkog Saveza udruženja za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim licima Republike Srpske (MENERALI) uspostavljena je koordinacija rada ovih udruženja sa veoma respektabilnim mehanizmima uticaja na javne politike kako na nivou lokalnih zajednica, tako i na nivou Republike. Danas ovaj Savez sa svojih trideset članica predstavlja jedan od najaktivnijih i najuticajnijih saveza organizacija lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini.

4.3. Uticaj projekta na jačanje međusektorske saradnje

Multisektorska saradnja bila je strateško opredjeljenje socijalne zaštite početkom 2000-tih. Međutim, sama realizacija u konkretnim slučajevima nije pratila to opredjeljenje (MZSZ RS 2008). Nekako se uvijek pribjegavalo isključivo sektorskim intervencijama koje su se zasnivale na rješavanju postavljenih zadataka unutar jedne institucije, odnosno jednog sistema. Nedostatak jasnih pravila u uspostavljanju

⁵ „Upustvo za sprovođenje savjetovanja“ objavljeno je kao posljednji podzakonski akt Zakona o socijalnoj zaštiti (*Službeni glasnik RS*, br. 88/2017).

multisektorske saradnje vremenom je uticao da se izgubi interes za ovakav vid rada. Projekti su donijeli nov entuzijazam u funkcionisanju multisektorske saradnje kroz formiranje i rad multisektorskih timova. Naime, sve aktivnosti koje su se provodile putem projekata podrazumijevale su uspostavljanje multisektorskih timova, a posebno one aktivnosti koje su uključivale neposredan rad sa korisnicima.

Projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“ bio je usmjeren na poboljšanje kvaliteta života djece sa smetnjama u razvoju, a da bi se to postiglo neophodno je bilo uspostaviti saradnju svih institucija/sektora koji imaju odgovornost za primjenu mjera podrške. Veoma brzo se shvatilo da bez saradnje među sektorima i bez međusobno uvezanog sistema podrške nema postizanja ovog cilja.

Za vrijeme trajanja projekta uspostavljeni su zajednički multisektorski timovi sastavljeni od stručnjaka različitih profila. Redovni sedmični sastanci projektnih stručnih timova doprinijeli su i boljoj uvezanosti tih institucija u lokalnoj zajednici, što se odrazilo i na podizanje kvaliteta socijalne zaštite uopšte. Po tom uzoru, kasnije su formirani i drugi multisektorski timovi koji su pokrivali oblasti nasilja u porodici, vršnjačkog nasilja, ostvarivanja prava lica sa invaliditetom i sl. (MZSZ RS 2010). Iako multisektorski timovi nisu bili izvorni doprinos ovog projekta, on je imao uticaj. Takva vrsta dokumenta omogućila je subjektima iz različitih sistema da uspostave međusobnu koordinaciju i saradničke kanale.

Multisektorskom saradnjom ostvaren je holistički pristup u pružanju socijalne podrške, a to je bio preduslov podizanja na viši nivo ukupnog sistema društvene brige o djeci sa smetnjama u razvoju. Saradnja centara za socijalni rad, domova zdravlja, osnovnih škola i predškolskih ustanova kroz djelovanje multisektorskih timova postala je standard u realizaciji mjera društvene brige o djeci u Republici Srpskoj. Upravo zbog toga, projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“ bio je značajan za afirmaciju modela multisektorske saradnje u praksi socijalne zaštite.

4.4. Uticaj projekta naprakse uključivanja korisnika

Učešće korisnika u projektima socijalne zaštite ključno je za njihov uspjeh i održivost. Prednost uključivanja korisnika ogleda se u boljem prepoznavanju stvarnih potreba, većoj relevantnosti projektnih aktivnosti, povećanom povjerenju između pružalaca usluga i korisnika, izgradnji unutrašnjih resursa zajednice za pružanje efikasnih odgovora na stanje socijalne potrebe korisnika i njihovom osnaživanju. Upravo ovi

rezultati ključni su u razlikovanju projektnih aktivnosti od standardnih institucionalnih aktivnosti. Na tim saznanjima projektni tim je kreirao set aktivnosti koje su se odnosile na uključivanje korisnika i opšte javnosti.

Pored terenskog obilaska i istraživanja, osnivanja udruženja roditelja i podrške njihovom radu, i senzibilizacija javnosti je imala veoma značajnu ulogu u uključivanju korisnika u realizaciju projektnih ciljeva. U cilju postizanja veće senzibilizacije i uključenosti javnosti lokalnih zajednica, projekat je predviđao provođenje dobro osmišljenih kampanja, medijske nastupe, održavanje javnih tribina i okruglih stolova na teme iz oblasti invalidnosti i sl. Gotovo da nije bilo lokalne zajednice u kojoj nije prepoznat značaj postojanja i rada udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju. U nekim opštinama obezbijeđeno je redovno finansiranje ovih udruženja, provodile su se spontane akcije humanitarne pomoći namijenjene djeci sa smetnjama u razvoju, članovi ovih udruženja su često gostovali u lokalnim medijima, a preduzetnici su obezbijeđivali donacije. Može se reći da su udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju zahvaljujući ovom projektu postala sastavni dio društvenog života lokalnih zajednica.

Kao rezultat tih aktivnosti uslijedile su promjene u centrima za socijalni rad tokom i nakon završetka projekta, koje su se odnosile na veću vidljivost centara u javnosti, veće uvažavanje uloge i značaja medija u ostvarivanju podrške socijalno ugroženim licima, veću participaciju stručnih radnika u akcijama građanske inicijative i povećanju razumijevanja između centara za socijalni rad i nevladinih organizacija. Na planu participacije korisnika modeliran je novi način njihovog uključivanja – *samoorganizovanje*, a na polju učešća javnosti tema socijalne podrške djeci sa smetnjama u razvoju dobila je legitimitet ravnopravnog učesnika u životu lokalnih zajednica (Korak dalje 2003-2006).

Provođenje projekta i postignuti rezultati pokazali su da je sa malo sredstava, dosta uloženog truda i zajedničkog djelovanja stručnih radnika i korisnika moguće uticati na promjenu javnog mnjenja u lokalnim zajednicama, a time i obezbijediti podršku ključnu za održivost projektnih rezultata u praksi, ali i njihovo uključivanje u sistemska rješenja.

5. ZAKLJUČAK

Projekti u socijalnoj zaštiti, koji su implementirani krajem devedesetih i početkom dvijehiljaditih godina, imali su veliki uticaj na razvoj sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj. U periodu kada nije bilo resursa da se narušeni sistem socijalne

zaštite izbori sa socijalnim problemima, velikim brojem korisnika, nedostatkom finansijskih sredstava i manjkom stručnog kadra, projektni angažmani finansirani od međunarodnih organizacija došli su kao spasonosno rješenje. Strateško opredjeljenje donatora, ali i spremnost domaćih institucija da se ide u pravcu reformi, otvorilo je put za razvoj socijalne zaštite djece sa smetnjama u razvoju. Na tom putu, projekti su postigli ograničene rezultate. Za većinu projekata prekid finansiranja značilo je i prekid aktivnosti. Samo mali broj projekata ostavio je za sobom rezultate koji su vremenom inkorporirani u sistemska rješenja, te time ostvarili svoju održivost.

Veoma brzo uočeno je da nisu dovoljne samo projektne intervencije kako bi se provele sistemske promjene i obezbijedila bolja socijalna zaštita, posebno u uslovima postkonfliktnog društva. Za ostvarivanje ovih ciljeva bilo je potrebno razvijati resurse sistema i povećavati kapacitete lokalnih zajednica. Projekat „Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema“ bio je rezultat takvog shvatanja i spleta okolnosti koje su išle na ruku reformskim procesima. Njegova uspješnost proizašla je iz spremnosti lokalnih vlasti da podrže projektne aktivnosti, velikog entuzijazma, posvećenosti i upornosti onih koji su ga organizovali i vodili. Ipak, ključ uspjeha projekta nalazio se njemu samom i njegovim rezultatima: ostvarenoj saradnji centara za socijalni rad i udruženja roditelja djece sa razvojnim teškoćama, neposrednom kontaktu sa korisnicima, stalnoj prisutnosti u javnosti i diseminaciji znanja po modelu učenja na primjerima „dobrih praksi“. Za kasniji uticaj koji je projekat ostvario na sistem socijalne zaštite od velike važnosti je bila činjenica da je projekat imao snažnu podršku pojedinaca koji su u to vrijeme bili uticajni u sistemu socijalne zaštite Republike Srpske (Stubbs, Zrnišćak 2016).

Na kraju treba naglasiti da bi bez kontinuiteta u radu, velike zainteresovanosti korisničke populacije i stalne prisutnosti u javnosti, ovaj projekat najvjerovatnije doživio sudbinu drugih projekata koji su se provodili u tom periodu na prostoru Bosne i Hercegovine i ostao bi zabilježen samo kao jednokratna projektna intervencija.

IZVORI I LITERATURA

1. Bežovan, Gojko (2005), *Civilno društvo*, Globus, Zagreb
2. CSR Srbac (2003), *Pravilnik o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta*, interni dokument
3. Ćuk, Mira (2013), *Reforme socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo

4. IBHI (2013), *Donatori u BiH – Podrška razvoju NVO sektora*, Sarajevo, dostupno na: <https://www.sif.ba/dok/1387805912.pdf>, posjećeno: 15. 01. 2025.
5. JFDZRS (1999), *Izvještaj o radu*, interni dokument, Bijeljina
6. JFDZ RS (2009), *Izvještaj o realizaciji projekta Rano otkrivanje djece sa posebnim potrebama i njihovih razvojnih problema*", interni dokument, Bijeljina
7. JFDZ RS (2014), *Socijalizacija djece Republike Srpske 2014 – u vrtlogu poplava*, bilten, Bijeljina, dostupan na: https://archive.jfdz.org/html/S030_Publikacije/Socijalizacija2014/Socijalizacija%202014%20u%20vrtlogu%20poplava.pdf, posjećeno: 13. 01. 2025.
8. Korak dalje (2002), *Statut udruženja*, interni dokument, Srbac
9. Korak dalje (2003), *Psihosocijalna pomoć djeci sa posebnim potrebama i njihovim roditeljima*, projektni dokument, Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, Banja Luka
10. Korak dalje (2003-2006), *Projektni izvještaji*, interni dokumenti, Srbac
11. Lepir, Ljubo (2006), "Društvena briga o djeci sa posebnim potrebama – Evidentiranje razvojnih problema kao preduslov", *Socijalna misao*, 50, 153-173.
12. Lepir, Ljubo (2009), "Procjena potreba za daljnju profesionalizaciju NVO-a i standardizaciju njihovih usluga", u: Ranka Ninković-Papić (ur.), *Jačanje profesionalnih kapaciteta nevladinih organizacija*, IBHI, Sarajevo
13. Lepir, Ljubo (2017), "Periodizacija razvoja sistema socijalne zaštite – prilog izučavanju novije istorije socijalne zaštite u Republici Srpskoj", *Politeia*, 8(14), 80-97.
14. Lepir, Ljubo (2024), *Nastanak i razvoj socijalne politike u Bosni i Hercegovini*, Fakultet političkih nauka, Banja Luka
15. Lepir, Ljubo, Žarko Papić (2021), "Strategija socijalnog uključivanja Republike Srpske – 2021-2017", IBHI; UNICEF, Sarajevo, dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/media/6496/file/Strategija%20socijalne%20uklju%C4%8Denosti%20Republike%20Srpske%202021-2027.pdf>, posjećeno: 15. 01. 2025.
16. Milosavljević, Milosav (2025), "Razgovor s povodom", u: Ana Gavrilović, Ljubo Lepir (ur.), *Četvrt vijeka obrazovanja socijalnih radnika u Republici Srpskoj*, u rukopisu, Fakultet političkih nauka, Banja Luka

17. MZSZ RS (2008), *Stanje i perspektive razvoja sistema socijalne zaštite u Republici Srpskoj*, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Banja Luka, dostupno na: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/Brosura.pdf>, posjećeno: 26. 01. 2025.
18. MZSZ RS(2010), *Socijalna, porodična i dječija zaštite*, bilten, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Banja Luka, dostupno na: <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents>, posjećeno: 15. 01. 2025.
19. MZSZ RS (2012), *Zakon o socijalnoj zaštiti*, Službeni glasnik RS, br 37/2012, 90/2016, 94/2019, 42/2020 -dr. Uredba i 36/2022.
20. MZSZ RS(2013), *Pravilnik o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite*, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Banja Luka, dostupno na: http://www.podaci.net/_gBiH/propis/Pravilnik_o_uslovima/P-uouusza03v1324.html, posjećeno: 15. 01. 2025.
21. MZSZ RS (2013), *Pravilnik o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite*, Službeni glasnik RS, br. 24/2013.
22. MZSZ RS (2017), *Upustvo za provođenje savjetovanja*, Službeni glasnik RS, br. 88/2017.
23. MZSZ RS (2022), *Pravilnik o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne zaštite*, Službeni glasnik RS, br 90/2017., 89/2022.
24. Papić, Žarko (2002), "Bosna i Balkan – mogućnosti i uslovi oporavka", *Međunarodni forum Bosne*, br 17/02
25. Stubbs, Poul, Siniša Zrinišćak (2016), "Reforming Welfare Assemblages in Semiperipheral Spaces: Understanding 'Drivers of Inertia' in Bosnia-Herzegovina, Croatia And Serbia", u: S. An, T. Chubarova, B. Deacon, and P. Stubbs (Eds.). *Social Policy, Poverty, and Inequality in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Bergen, Norway

PROJECT ACTIVITIES IN THE FUNCTION OF DEVELOPING THE SOCIAL WELFARE SYSTEM OF THE REPUBLIKA SRPSKA

Summary

The projects that were implemented in Bosnia and Herzegovina after the end of the war in the field of social, family and child protection, and which were implemented with financial support by non-governmental organizations in cooperation with social work centers, were one of the key mechanisms for the development of a mixed model of social protection. One of them is the project “Early Detection of Children with Special Needs and Their Developmental Problems”. The results of this project, which we present in this paper, have become an integral part of the systemic solutions that have improved the field of social, family and child protection in the Republika Srpska. The project was jointly implemented by the non-governmental organization “Korak dalje” (Srbac) and social work centers, and it affirmed a new approach in working with children with disabilities and their families. Favoring field work, affirming the social instead of the medical model of disability assessment, introducing analytical and research activities in social work centers, maintaining local databases on children with disabilities, establishing a multisectoral approach in providing support to families, are just some of the results of this project that have become part of the systemic solutions in social protection in the Republika Srpska. Concrete results have also been achieved in the field of greater social inclusion of children with disabilities: the number of children included in support systems has increased, the number of children who have not passed the commission assessments has decreased, the number of families that have started to continuously use the rights and services of the social and child protection system has increased, new services appropriate to the developmental needs of children have been introduced, daycare centers have been opened, municipal parents’ associations have been formed, etc. The project has also reduced the stigmatization of children and families through increased visibility of their problems in the community.

Keywords: social welfare projects; non-governmental organizations; children with developmental disabilities; mixed model of social protection

Adrese autora
Authors’ address

Ljubo Lepir
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
ljublepir@gmail.com

Dragana Šćepović
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
dcepovic@gmail.com

Ljuban Krnjajić
samostalni istraživač, Kozarska Dubica
ljuban.krnjajic@gmail.com

